

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
Journal of the Human and Social Science Researches
[2147-1185]

[itobiad], 2019, 8 (2): 1239/1260

Farklı Müzik Kültürlerinde Mey Çalgısı ve İcracıları

Mey Instrument and Its Performers in Different Musical Cultures

Can DOĞAN

Öğr. Gör., Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Lecturer, Karabuk University, Theology Faculty

candogan@karabuk.edu.tr

Orcid ID: 0000-0001-9165-4381

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 17.12.2018
Kabul Tarihi / Accepted : 24.06.2019
Yayın Tarihi / Published : 25.06.2019
Yayın Sezonu : Nisan-Mayıs-Haziran
Pub Date Season : April-May-June

Atıf/Cite as: DOĞAN, C. (2019). Farklı Müzik Kültürlerinde Mey Çalgısı ve İcracıları. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (2), 1239-1260. Retrieved from <http://www.itobiad.com/issue/44987/498130>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU- Karabuk University, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Farklı Müzik Kültürlerinde Mey Çalgısı ve İcracıları

Öz

Bir eşlik ve solo çalgısı olan mey; Anadolu'da daha çok doğu bölgelerinin melodik yapısını yansıtan, kadınlar ve erkekler tarafından icra edilen bir çalgıdır. Anadolu'da mey, Azerbaycan'da balaban, Ermenistan'da duduk adlandırmaları ile karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma ile mey'in farklı coğrafyalarda fiziksel ve icra özellikleri bakımından karşılaştırılması, önemli icracılarından bazılarının tanıtılması, mey hakkında bilgi verilerek ilgili belgelerin yazıya aktarılması amaçlanmıştır. Önemli icracı örnekleri için Anadolu'da Binali Selman, Azerbaycan'da Shirzad Fateliyev, Ermenistan'da Giorgi Milasov ele alınacaktır. Araştırmamızın evrenini Anadolu'daki nefesli çalgılar, örneklemini ise mey çalgısı oluşturmaktadır. Verilerin elde edilmesinde kaynak tarama ve mülakat yöntemi kullanılmıştır. Çalışma, balaban ve duduk ile sınırlandırılmıştır. Bu çalgıları icra eden önemli icracıların icra özellikleri bulgularda ele alınmıştır. Mey, toplumların müzik kültürlerinin benzerliklerine işaret etmektedir. Bu açıdan mey, balaban, duduk gibi çalgıların; melodik yapılarının ortaklığı, fiziksel yapı bakımından benzerliği ve icralarındaki farklılıkları ortaya konulmuştur. Ortak bir kültür, küçük nüanslarla birbirinden ayrılmaktadır ve mey farklı adlarla aynı amaca hizmet etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mey, Duduk, Balaban, Binali Selman, Şirzad, Milasov

Mey Instrument and Its Performers in Different Musical Cultures

Abstract

Mey which is a companion and solo instrument; is an instrument performed by women and men and reflects mostly the melodic structure of eastern regions in Anatolia. It is seen in Anatolia as mey, in Azerbaijan as balaban and in Armenia as duduk. With this study, it is aimed to compare the different physical and executive characteristics of the mey in different geographies, introduce some important performers and give information about mey. Binali Selman, Shirzad Fateliyev and Giorgi Milasov are important performers. Literature review and interview techniques are used to get datas. The performance quality of those who perform these instruments are approached in findings. In this respect, the similarities of melodic structures, the similarities in physical structure and the differences in performances of these instruments, as mey, balaban, duduk, were revealed. Common culture draws apart each other by small hues and mey tends same purpose with different names.

Keywords: Mey, Duduk, Balaban, Binali Selman, Şirzad, Milasov

Giriş

Toplumun sahip olduğu kültürü bir sonraki nesle aktarmasında ve kültürün yok olmasının engellenmesinde sanatın yadsınamayacak bir önemi vardır. Bir duygunun, düşüncenin, herhangi bir topluluğun anlayış ve zevk ölçülerine göre ifade edilmiş şekline sanat denir. Sanat, insanlık tarihinin hemen hemen her döneminde varlığını sürdüren, insanların geçirdiği evrelerde yaşama biçimlerine şekil veren, duygusal ve düşünsel gücü ortaya koyan estetik bir alandır.

Bu sebeptendir ki Kant'a göre sanatın tek amacı kendisi olmuştur. Toplum içerisinde sanatçının geçirmiş olduğu evreler ve sanat kavramına yüklenen roller, çağın gereklerine göre değişiklik göstermiştir. Bunun etkisiyle beraber toplumun sanatçıdan ayrılamaması, sanat ve sanatçının toplum içerisinde farklı bir değerinin olduğunu gösterir.

Sanatın alt dalları içinde toplumu oluşturan bireyler açısından belki de en etkili olan sanat dalı müziktir. Müzik, toplumlar içerisinde insanların yüzyıllar boyunca üzüntü, keder, sevinç gibi duygularını ve bunun yanı sıra her türlü düşüncenin dile getirilmesini sağlamıştır. Çünkü müzik insanoğlunun duygu gelişiminde attığı adımları yansıtan evrensel bir yoludur. Müzik; dil, din, ırk ayrımı yapmaksızın insanlar arasında bütünleşmeyi sağlayan uluslararası bir güçtür ve kültürün içindeki en önemli öğelerden biridir, diğer öğelerle bir uyum içerisindedir. Müziğin toplumun üzerindeki etkisi, onun toplum yaşamındaki işlevinden gelmektedir. Kimi zaman insan sesleriyle, kimi zaman çalgılarla duygu ve düşüncelerin aktarılması müzik ile sağlanmıştır. Müzik, kültürü aktarmada bir taşıyıcı görevi üstlenmiştir. Bir toplumun müzik kültürüne gerek söz gerek saz niteliklerine bakıldığında o topluma ait izleri müzik kültüründe görmek mümkündür. Çünkü müzik, kültürün önemli bir taşıyıcısı ve aynasıdır. Bu sebepten aynı kültür içinde yer alan bireyler benzer müzik öğelerinden benzer zevkler alır.

"Müzik de kültürel bir üründür. Kültürün estetik alandaki sanatsal boyutudur. Toplumun pek çok geleneğini-göreğini, yaşayış biçimini ve zevklerini, sahip olduğu maddî ve manevî tüm değerlerini işitsel ve görsel olarak âdeta bir ayna gibi yansıtmaktadır. Müzik dünya platformunda ulusların kendi kültürel kimliklerini ifade edebilecekleri çok etkili bir araçtır. Bugün farklı toplumların, ülkelerin, kültürlerini, müziklerini öğrenmek onlara ulaşmak her zamankinden daha kolay olabilir ancak ulusal müzikleri muhafaza edebilmek de o derece zorlaşmıştır." (Yayha Kaçar 2012: 155) Kültürel kimliğin izlerini taşıyan müzik kendine has diliyle nesilden nesile toplumsal belleğin aktarılmasını sağlar. Savaş toplumu olan Türklerin müzik kültüründe kahramanlık dolu hikâyelerin olması, keza ağıt, ölüm, savaş, kahramanlık gibi konular üzerinde müziğin gelişimini göstermesi olağandır.

Musikiyi oluşturan en önemli ifade araçlarından biri çalgıdır. İlk Türkler mûsikî yoluyla insanlar üzerinde ortak duygular yaratmanın, onları coşturarak kendilerinden geçirmenin mümkün olduğunu anlamışlar, mûsikînin bu özelliğinden askeri alanda da faydalanmışlardır. Fakat bu buluşa rağmen bugün dahi Türklerde çalgıya verilen önem sesten önde gelmemekte söze dayalı mûsikîler her zaman ön planda kalmaktadır. (Yahya Kaçar 2012: 155). Toplumlarda her kültürün kendine özgü halk çalgıları mevcuttur. Bu çalgılar; kültürlerin zenginliğine, derinliğine göre çeşitlilik göstermektedir.

Çalgılar içerisinde bu düşünceleri ve daha çok da duyguları en sızılı şekilde *mey* anlatmıştır. *Mey*, Anadolu kültürünün bir parçası haline gelmiş ve Anadolu insanı için müziğin vazgeçilmezi olmuştur. Anadolu insanının en derin hislerini yanık bir tınıyla anlatan *mey*, pek çok icracı tarafından icra edilmiştir. Belki de bu icracılardan en önemlisi Binali Selman'dır. Binali Selman, tarafından *mey* ustaca icra edilmiş ve onunla altın çağını yaşamıştır.

Çalgı eğitiminde usta çırak ilişkisi kaçınılmazdır. Bu sebepten *mey*ye yeteri kadar değer veren ve bunu icra konusunda üst seviyelere çıkararak icracıların tanıtılması önemlidir. Bu, yeni öğrenecek olanlar için yol gösterici bir özellik taşır. Ezgiler ve melodiler, Geleneksel Türk Halk Müziği içerisinde usta-çırak ilişkisiyle can bulmuş, *meşk* adı verilen ortamlarda varlığını sürdürmüştür. Bu, temelde hafızaya dayalı bir sistemdir ve hem öğretmenin hem de öğrenenin hafızasında bulunan eserlerin sayısının ve çokluğunun olması belirleyici bir özelliktir. İracılar, bu sebepten çok değer kazanmıştır.

Makalemizde, kazanılan bu değerlerin doğrultusunda *mey*in tarihsel süreci, yapısal tarifi ve farklı coğrafyalardaki yansımaları, bunları iyi icra edebilen icracıları hakkında bilgi vermek amaçlanmaktadır. Ayrıca, farklı coğrafyalardaki *mey* benzeri balaban ve duduk üstatları üzerinde durulacaktır. Bahse konu edilen çalışma, Binali Selman ile ilgili detaylı bilgileri içermesi ve akademik anlamda ilk olması bakımından önem taşımaktadır.

Söz konusu çalışmanın verilerinin elde edilmesinde kaynak tarama ve kaynak kişilerle mülakat yöntemi kullanılmıştır. Gerekli kaynak taraması yapılarak alanda eksikliği düşünülen konular üzerinde durulmuş, bilimsel gerçekliğe ve geçerliliğe uygun değerlendirmeler yapılmış ve kaynak kişiler ile gerekli görüşmelere yer verilmiştir. Bu araştırmanın evrenini Anadolu'dan günümüze kadar gelen üflemeli çalgılar oluşturmaktadır. Yöreden yöreye farklılık gösteren çalgının örneklemini ise *mey* oluşturmaktadır. Bu çalışma, Azerbaycan üflemeli halk çalgısı olan *balaban* ve Ermenistan halk çalgısı olan *duduk* ile sınırlandırılmıştır. Ve buldukları coğrafyalarda balaban ve duduk çalgılarını icra eden önemli icracılar hakkında bilgi verilmiştir. Özellikle *balaban* çalgısı için önemli bir isim olan Şirzad Feteliyev, *duduk* çalgısı için de yine önemli bir isim olan Giorgi Milasov seçilmiştir.

2. Mey

2.1. Mey'in Tarihçesi

Mey çalgısı, kullanıldığı müzik türü ve buna bağlı olarak icra biçimleri ve icra edildiği coğrafyalar bakımından toplumlar arasında bir kültürel etkileşimin varlığına işaret etmektedir.

Tarihi belgeler, meyin oldukça eskilere dayandığını göstermektedir. Günümüzdeki meyin yapısına ve yapımında kullanılan malzemesine bakıldığında meyin büyük bir değişime uğramadığını söylemek mümkündür.

Meyin tarih içindeki konumu araştırıldığında tarih öncesi sitelerin arkeolojik bulgularına bakmak gerekir. Kamışın dayanıklı olmaması nedeniyle tarih öncesi sitelerde kamışlı çalgılar görülmemektedir. Kamışlı çalgılar hakkında elimizde bulunan en eski bulgu Helenistik Dönem Mısırına aittir. Songül Karahasanoğlu, "Mey Gövde ve Kamış Yapımı" adlı makalesinde 17.yy çalgılarını tanımlayan Farmer'ın kitabındaki tanımlamaları ile ilgili şunları söylemektedir: "Kamışlı borulara "mait" adı verilir. Dördüncü Hanedanda hem uzun hem kısa tiplerine rastlamaktayız. Bunlar muhtemelen modern *obua* gibi çift kamışla çalınmaktadır." Mait'in Mısır kalıntıları arasında bulunan Monaulos ile yakın benzerlik içerdiği, araştırmacı Picken tarafından kabul edilmektedir. Yine Brüksel Müzesi'nde bulunan Mısır'a ait vazolarda "mait" "monalous" ve "aulonin", mey çalgısı ile benzerliği, çeşitli müzikologlar tarafından kabul edilmektedir. Keza Anadolu'da bulunan bazı mozaiklerde de meye benzeyen bazı çalgılara rastlanmıştır. (Karahasanoğlu 2002: 205)

Mey ile ilgili olarak Türk Müziği tarihi içinde karşılaştığımız en eski kaynak, Maragalı Abdülkadir (1350?-1435) tarafından yazılan "Makasidü'l-Elhan" adlı eserdir. Maragalı Abdülkadir, bu eserde mey ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Nayçe-i balaban, surnaya benzer surnanın talimi bununla yapılır, yumuşak ve hazin bir sesi vardır." Mey için kullandığı "nayçe-i balaban" teriminde, meyi zurnaya benzetmiş ve sesinin yumuşak ve hüznü olduğunu vurgulamıştır. Bu bize, Abdülkadir'in yaşadığı yüzyılda meyin bugünkü işleviyle kullanıldığını göstermektedir.

Maragalı Abdülkadir'den iki asır sonra yaşamış olan Evliya Çelebi, *Seyahatname* adlı eserinde "Belban (veya balaban Türkmen kamışlı düdüğü) Şiraz'da icat edilmiştir, zurnadakine benzer kалаğı yoktur. Türklerce çok kullanıldı 100 çalanı vardır." şeklinde tanımlamıştır. (Karahasanoğlu 2002: 206) Bize 17.yy sosyal hayatı ile ilgili önemli bilgiler veren Çelebi, meyi tanımlarken "belban", "balaban" terimlerini kullanmış ve Şiraz'da icat edildiğini söylemiştir. Türklerin çok kullandığını vurgulaması bizim açımızdan ayrı bir öneme sahiptir.

Görüldüğü gibi her iki kaynakta da mey anlatılırken zurnanın sesine atıfta bulunulmuştur. Zurnanın esas atasının mey olduğu başka kaynaklarda da dile getirilmiştir. Gazimihal, *Türk Ötkü Çalgıları* kitabında şöyle söyler:

"Zurnalar türünün atası "mey"dir." (Gazmihal 1975: 41) Zurnadan önce zurnanın esas atası meydır. Mey oturak âlemlerinde, mekânlarda, sıra gecesi gibi müzik topluluklarında çalınmaktadır. Dışarıda oynama ihtiyacı duyan insanlar, açık alanda mey sesi duyulmayacağı için zurna çalgısı ortaya çıkmıştır. (Doğan 2015: 99)

Araştırmacılar, mey isminin nereden geldiği ile ilgili çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir:

Bazı araştırmacılar, "nay-ı balaban" ve "nayçe-i balaban" isminin günümüze yansımaları olarak değerlendirir. Onlara göre, "nay" Eski İran dilinde bulunan "nada" kelimesinden türemiştir ve kamış anlamına gelmektedir. "nayçe" kelimesinin üzerinde yer alan "çe" eki ise Farsça küçültme ekidir. "nay", Türkçede incelenerek "ney" olmuştur, bu kelime, Farsça "nay" kelimesinin hafifletilmiş şeklidir (Öztuna 1980: 116).

Picken de *Folk Musical Instruments of Turkey* adlı kitabında Gaziantep'te "nay" denilen ve Erzurum pazarı için yapılan mey gövdelerinin varlığından bahsetmektedir. Yine Ermenistan duduku, "nay" ismi ile de bilinmektedir. (Karahasanoğlu 2002: 206)

Gazimihal da mey kelimesinin kökeni hakkında görüş bildiren araştırmacılarıdır. Ona göre mey ve mayıt kelimeleri arasında morfolojik bir benzerlik vardır: "Mısırlılar bunu 18. yy'da ve belki daha da eskilerde Irak üzerinden edindikleri halde, Firavunlar Mısırından kabartmalarda çalgının resmi var, adı o ilk çağda "mayıt"tı; fakat sonradan uzun asırlar unutulmuştur. Meyi ve mayıt kelimeleri arasındaki morfoloji tıpkılığı açıktır. (Gazimihal 1975: 41)

Mey çalgısı, Anadolu'nun birçok yerinde görülür. Bunun yanı sıra, Asya kıtasında, Hazar Denizi çevresinde de yaygındır. Sözü edilen bölgelerde kullanılan, yapısal olarak meyle büyük benzerlikler gösteren çalgılar değişik isimlerle kullanılır. Örneğin Azerbaycan'da ve Özbeklerde: "Balaban/Balaman"; İran'da ve Karakalpaklarda: "Balaban" Dağıstan'da: "Yasti Balaban"; Gürcistan'da: "Duduki"; Ermenistan'da "Duduk", "Nay"; Kırgızlarda: "Kamış Sırnay" isimlerini alır. Ayrıca Japonya'da: "Hichiriki"; Kore'de "Hyanpiri"; Çin'de: "Kuan"; ismiyle meye benzeyen çalgılar görülmektedir. (Çakmak 2006:1)

Mey, Anadolu coğrafyasında sesini duyurabildiği her ortamda kadın erkek demeden icra edilebilen üfleli halk müziği çalgısıdır. Genellikle Doğu Anadolu'da, İran, Irak, Suriye Azerbaycan, Ermenistan gibi komşularımızda da kullanılan bu çalgımızın ilk önceleri Artvin, Ağrı, Erzurum, Van, Erzincan ve çevrelerinde yaygınken sonraları bütün Anadolu'ya yayılmıştır. Ses yapısı ve karakteri gereği ağır başlı ve ezik havalarda kullanılmıştır. Ses rengine bağlı olarak bu yöreler ile bütünlük sağlamıştır.

Mey yayın hayatına ilk kez 1952 yılında Ankara Radyosu'nda girmiştir. Meyin, Türk Halk Müziği programlarında kullanılmasını sağlayan sanatçı Seyfettin Sığmaz'dır. Yine aynı tarihlerde Sadi Yaver Ataman'ın yönettiği topluluklarda da bu çalgı kullanılmıştır. Daha sonraki yıllarda Binali Selman, İstanbul Radyosu'nda, bir virtüöz ustalığıyla meyi icra etmiştir. Binali Selman'ın, sadece mey konusunda değil aynı zamanda zurna konusunda önemli icraları olmuştur. Kardeşi Yaşar Selman, zurnaya davul ile ve meye ise sallama def ile eşlik etmiştir. (Çakmak 2006:7)

2.2. Meyin Yapısal Özellikleri

Mey, ahşap üflemeli kamışlı bir halk çalgısıdır. Dilsiz kavala benzeyen bir gövde üzerine ses çıkarmak için takılmış bir kamıştan meydana getirilmiştir. Gürge, ceviz ve benzeri sert ağaçlardan yapılır. Mey, üç parçadan oluşur: *gövde*, *kamış* ve kamışın üzerine takılan *kıskaç*. Bu çalgıda ses yüksekliklerinin belirlenmesinde kamış ve kıskaçın önemli bir işlevi vardır. Meyde 7'si önde 1'i arkada olmak üzere 8 perde bulunmaktadır. Perde sistemi diatonik olup 1 oktav ses genişliğine sahiptir. Geleneksel olarak *ana mey*, *orta mey* ve *cura mey* olmak üzere üç çeşitten oluşmaktadır. *Ana mey* kamışsız olarak 38 ile 44 cm, *orta mey* 34 ile 38 cm, *cura mey* ise 27 cm civarındadır.

2.2.1. Kamış:

Kamış, meyin ağza konularak üflenen kısmıdır. Sulak yerlerde yetişen dere kenarındaki kamışlardan yapılır. *Kamış*, tencerede kaynatıldıktan sonra üzerindeki zar veya kabuk normal bir bıçak yardımıyla alınır. *Kamışın* suda kaynatılmasının sebebi, ona yumuşaklık kazandırarak ezilmesini ve kırılmasını önlemektir. Böylece boğum olan kısımlar daha kolay ortaya çıkar. Kesilecek kısım, 13-15 cm arasındaki bölümlerdir. Boğumlu kısım ağızlık girişine girecek şekilde, diğer ucu da ağza girecek şekilde hazırlanır.

Kamış tükürükten şişmemesi için kızgın demir ile kızartılır, sütte kaynatılarak da kamışın damarlar arasındaki kısımlar dolar. Kuruması ve önceki suyu kaybetmesi için yağda bırakılır. Daha sonra yarıya kadar kıskaç takılır ve bir gün bekletilir.

Kamışların geniş çaplı olması ve boyutlarının uzun veya kısa olması meyin akordunu etkiler. *Kamış* seçimi yapılırken akort cihazı kullanılmalıdır. Narin bir yapıda olduğu için gövde ile birleştirilirken dikkat edilmelidir. *Kamışın* görevi sesin oluşumunu sağlamaktır.

2.2.2. Kıskaç:

Mey çalgısının akort türüne bağlı olarak boyutları değişen *kıskaçlar*, genellikle kestane ağacından yapılmaktadır. *Kıskaçlar*ın kalınlıkları ortalama olarak 6-10 mm arasında değişmektedir. Kamış boyutlarına göre iki yandan ipler ile tutturulmaktadır. *Kıskaç* kamışa takılırken açılı olduğu için boşluk oluşmamasına dikkat edilmelidir. Sepet çubuğu veya kamıştan yapılan meyin akordunu sağlayan *kıskaç*, ağızlığın üzerinde bulunur. Kamışın kendi içindeki ayarını sağlayan, akortlayan ince ağaç dallarından yapılan iki çubuğun birbirine bağlanmasından oluşan bölümdür.

2.2.3. Gövde:

Perdelerin üzerinde bulunduğu, ağaçtan yapılmış, silindirik şekilde içeri boşaltılmış borudur. Meyin *gövde* kalınlığı iç çapı ile orantılı bir şekilde yapılır. İç çapı ise diğer nefesli halk çalgılarına oranla daha dar, ağaç kısmı ise kalındır. Sert ağaçlardan yapılması ses kalitesini artırır. *Gövdenin* baş tarafında kamışın rahatça oturtulması için *gövdeden* daha kalınca bir bölüm bırakılır. Genellikle *gövde* yapımında; kayısı, akasya, şimşir, zerdali, erik, dut, zeytin, gül ağaçları kullanılır. *Gövdede*, kamışın takıldığı kısım yumurtaya benzer şekildedir.

2.2.4. Mandal:

Meyin kamışının kullanılmadığı zaman kışkacın dışında diğer bir kıskaçla kamışın üfleme yerini kavrayacak kadar dar şekilde ağaçtan yapılan kısım ile tutturulan aparata verilen addır. "Mandal" ile kamışın ağız bölümü kapatılır. Mandal, meyin ana bölümü olarak sayılmaz, çoğunlukla mey için ek bir aparat olarak düşünülür.

2.2.5. Meyin Çalındığı Müzik Türleri

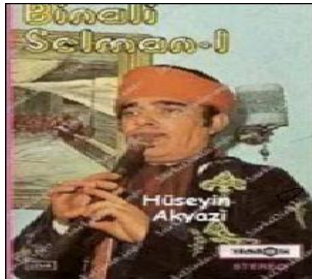
Mey, çok geniş bir coğrafyada yüzyıllarca icra edilmesi sebebiyle birçok toplumun duygularını ortak bir paydada buluşturmuştur. Bu anlamda Azerbaycan yaylalarında balaban icra eden bir çobanla Gürcistan'daki bir köylü, İran'daki çalgıcıyla Kars yöresindeki bir icracı; neşe, hüznü, aşk vb. duygularını mey çalgısıyla seslendirmiştir ki aynı sestem, nağmeden etkilenen birey ya da toplumların belirli bir iletişim düzeyinde bulunması bütünüyle doğaldır. Bu sebeptendir ki her toplum içerisinde ortak değerler şekillenmiştir.

Mey Anadolu'nun birçok yerinde icra edilmektedir. Özellikle Erzurum ve Artvin bölgesindeki "Lavik" havaları meyın özelliğini en iyi ortaya çıkaran havalardır. Hüznü bir sese sahip olan mey, kapalı ortamlarda bağlama ile halay, uzun hava, açışlar ve barların vazgeçilmez bir çalgısı olmuştur.

Yöre ezgileri itibarıyla uygunluk gösteren mey; halk müziği, pop müziği, caz müziği, hafif müzik, klasik müzik, vb. müzik türlerinde de icra edilmektedir. Günümüz Türkiye coğrafyasında açılan yeni müzik eğitim kurumlarında, Türk Müziği Devlet Konservatuarları ve kitle iletişim araçları ile yaygınlığını arttırmıştır. Güçlü ve karakteristik yapıdaki bir zurna çalgısının atası olarak kabul edilen mey, genellikle uzun havaların icrasında kullanılır. Mey, halk çalgılarından bağlamaya uzun ses ile eşlik eden bir çalgıdır.

2.2.6. Mey Üstatları

Üfleme tarzı, kişilerin parmak izi gibidir. Her icracının mutlak surette farklı bir üfleme tavrı bulunmaktadır, sanatçının özgün bakışı ve kendine has üslubu üfleme şekline yansır. Meyi en iyi icra eden kişiler arasında Binali Selman, Kemal Kırmızı, Cevri Altıntaş, Seyfettin Sıgımaz, Mustafa Yarıcı, Suat Işıklı, Abdurrahman Yörüktümen, Yaşar Selman vardır. Günümüzde Ertan Tekin, Hüseyin Geçer, Mikail Geçer, Taner Tanışman, Deniz Selman, Mahir Selman, Dursun Kement, Mustafa Sorgun, Ali Yılmaz, Yaşar Taner, Zafer Taştan, Mustafa Öner Uzun ... önemli mey icracıları olarak sayılabilir. Bu icracılar arasında Binali Selman, ayrı bir öneme sahiptir. 1931 yılında Bayburt'un Kısanta (Demirözü) Köyü'nde doğan usta mey icracısı Binali Selman, yurdun her bölgesinde icrasını sergilediği, her yöre insanınca takdir edildiği bir sanatçı olmuştur.

Okuma yazmayı çok geç yaşlarda öğrenen ve nota bilgisi olmayan Binali Selman, küçük yaşta müziğe başlamış halk müziğinin en güzel örneklerinden usta-çırak ilişkisi ile geleneksel müziği çok iyi benimsemiş ve bu anlamda bir ekol olmuştur.

Güçlü bir ezgi ve melodi hafızasına sahip olan Binali Selman, her yöreyi mey ve zurna çalgısıyla tavrına uygun olarak vilayetlerin

ve hatta nahiyelerin ezgilerini ezbere icra eden bir sanatçı olmuştur. Meydeki ses alanını çok etkili kullanmasının yanı sıra makam vb. gibi teorik bilgileri edinmesi, icrasında bulunduğu formların ve yörelerin özelliklerini en iyi şekilde bilip uygulaması onu bu konuda emsalsiz olduğunu göstermektedir.

Binali Selman; Arif Sağ, Belkıs Akkale, Yavuz Top, Edip Akbayram, İzzet Altınmeşe, Hülya Süer, Zeki Müren gibi döneminin pek çok ünlü ismi ile çalışmış geleneksel müziği doğru icra etmede bir önderlik yapmıştır. Binali Selman, 1992 yılında vefat etmiş ve Feriköy Aile Mezarlığı'na defnedilmiştir.

2.2.7. Meyin Ses Alanı

Meyin ses genişliği, bir oktav + yarım ses şeklindedir. Dar bir ses genişliğine sahip olan bu çalgıyla her ezgiyi icra edebilmek mümkün değildir. Bu nedenle geçmiş dönemlerde meyin *ana mey*, *orta mey*, *cura mey* olmak üzere üç farklı akorda sahip yapısı kullanılmaktaydı. Meyin icra alanlarının yaygınlaşması ve icra edilen ezgi ve melodilerinin gereksinimlerinden ötürü, bu üç farklı akordun ihtiyaçları karşılamaması sonucunu doğurmuştur.

Meyin ses alanının darlığı, yeri geldiğinde bu yapının transpoze (göçürme) ihtiyacını gidermemesi problemi her ses için bir mey yapılması çözümüyle ortadan kaldırılmıştır. Ancak mey icracılığı denilince ilk akla gelen Binali Selman, bu konuda farklı bir yöntem uygulamıştır. Meyin kamış kısmının alt tarafına eklediği parça yardımcılarıyla (yüzük) meyin tonunu bir ses, yarım ses hatta çeyrek sese kadar değiştirebilmiştir. (Selman: 2018, Kişisel Görüşme) (Kement: 2018, Kişisel Görüşme)

Bugün ise on sekiz ayrı akortta mey kullanılmaktadır. Bu farklı akorttaki meyerler geçmişten gelen alışkanlıkla *ana mey*, *orta mey*, *cura mey* olarak gruplandırılmıştır.

2.2.8. Mey Öğretim Yöntemleri

Mey icra edilirken doğru bir nefese ihtiyaç duyulur. Bu açıdan meyde hem ciğerlerimizin hem de diyaframımızın yardımı ile hava kontrolü sağlandıktan sonra kamışın dudak üzerine yerleştirilip üflenmesiyle ses elde edilir. Doğru üfleme teknikleri, mey üflenirken doğru tutuş ve oturuş pozisyonları yöntemlerin alt maddeleridir.

Mey icracılığında usta-çırak eğitimi önemli bir yere sahiptir. Müzik kültürünü geliştirmek isteyen icracılar, zaman içerisinde usta-çırak ilişkisini izlemiş, yöre sanatçıları ve mahalli sanatçıları örnek alarak yöre ezgilerini icra etmeye başlamışlardır.

Çalgı eğitimi sürecinde usta-çırak eğitiminin kaçınılmaz olduğu bir gerçektir. Ancak günümüz koşullarında usta-çırak ilişkisi içinde bu çalgıyı öğrenmek isteyen kişilerin alanında uzman icracıyı bulamaması sorunu

karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeptendir ki bu çalgıyı öğrenmek isteyen kişiler için yeni müzik eğitim kurumları açılmıştır. Bu eğitim kurumlarında kullanılan materyaller (yazılı belgeler) incelendiği zaman bu çalgıyla ilgili günümüzde Cebrail Kalın'a, Temel Hakkı Karahasan'a, Songül Ata Karahasanoğlu'na ve Ali Yılmaz'a ait mey metotları bulunmaktadır.

3. Duduk

3.1. Duduk ve Duduk Kelimesinin Tarihçesi

Ermeni geleneksel halk müziği çalgılarından olan ve melankolik bir tınıya sahip olan duduk; geleneksel, popüler, klasik ve dini müzik türlerinin vazgeçilmezidir. Hüzünlü sesinden ötürü cenaze törenlerinde icra edilen duduk; ritmik formlarda, düğün dernek ve kutlamalarda da ustalıkla sergilenmektedir. Pek çok türleri ve versiyonları ile Balkanlardan Orta Doğu'ya Kafkaslardan, Orta Asya'ya kadar yüzyıllarca tınısını hissettirmiştir. Bununla birlikte "Ermenilerin ulusal sembolü olarak kabul edilmiş ve bu özelliği, 2008'de İnsanlığın Manevi Kültürel Mirası Listesi'ne dâhil edilerek UNESCO tarafından da resmen tanınmıştır." (<http://100yil100gercek.com/gercek/ud-ve-duduk-ermenilerin-zengin-muzik-geleneginin-iki-onemli-enstrumani/>)

Duduk, geleneksel bir kavram olarak Ermenicede "tsiranapogh"tur. (Bati Ermenice telaffuzu ile "dziranapogh"). Bu kelime kayısı borusu anlamına gelmektedir. Kayısı ağacından yapılması da verildiği ismi nitelemektedir. Dünyanın en eski çift kamışlı çalgılarından olan duduk, yüzyıllar boyunca Ermenistan'ın gündelik yaşamında rol oynamıştır. Sesinin derinliği ve tınısının gücüyle akıllarda ve kulaklarda kalan bu çalgı Günümüz Ermenistan'ında gelişmiş ve çok sesli müziğe dahi uyum sağlayabilecek pozisyona gelmiştir. Ermeni halkı "duduk"un tınısında kendi duygusunu ve hayatını bulmuş, binlerce yıldır onunla yaşamış ve bütünleşmiştir. Bu sebepten tüm dünyada duduk ulusal Ermeni halk sazı olarak kimlik kazanmıştır.

"Duduk"un geçmişi 3500-4000 yıl öncesine dayanır. Yapılan arkeolojik kazılar da bölge halkının "duduk"a önem verdiğini de göstermiştir. Bu nedenle duduk, bölge yerleşik halklarından olan Ermeni halkının ata sazı olmuştur. Ermenistan'da krallar ve şövalyeler "Tsirani" denilen kayısı renkli süs eşyalarını takarlar ve ayrıca Ermenilerin ulusal bayrakları kayısı rengindedir. Kayısı rengi adeta o coğrafyanın sesini yansıtır, bu sebepten kayısı ağacından yapılan gövdeye sahip olan duduk büyük önem taşımaktadır.

3.2. "Duduk"un Yapısal Özellikleri

Duduk, mey ve balaban çalgısının aksine daha bas ve buğulu bir sese sahiptir. Genellikle kayısı ağacı başta olmak üzere erik, ceviz, gürgen, dut, zerdali, akasya, şimşir ve zeytin gibi farklı ağaçlardan da yapılabilir. Ana gövdenin üzerine takılan kamış ile meydana gelen bu çalgının gövde

üzerinde, 8'i ön tarafta ve 1'i arkada olmak üzere toplam 9 perde bulunur. "Daha otantik duduklarda ise 8 delik önünde, 2 delik arkasındadır." (<https://sabankurt.com/duduk-mey-balaban-uclusu/>) Şekil verme tarzı nedeniyle "duduk"un diğer üflemeli çalgılar arasında ayırt edici kendine özgü buhranlı bir sesi vardır. Bu çalgı 4 bölümden meydana gelmiştir: Gövde, kamış, kıskaç, ağızlık (bazen mandal).

3.2.1. Kamış:

Kamış; gövdenin üstüne -yuvarlak olan ağız kısmına- yerleştirilmiş ve şeker kamışından yapılan bölüme verilen isimdir. Üst bölümü belirli bir ölçü ile sabitleştirilen kamış, çift kamışlı sazlar olarak da adlandırılır. Kamış Ermenice'de "Rami" olarak adlandırılan ("rah-meesh") kelimesinden türetilmiştir. (<http://www.dudukonline.com/Arm-music-ins/Duduk/Duduk-Info/index.html>) Kamışın yapısı tıpkı bir kuşun gagasını andırmaktadır. Yeni yapılan veya uzun süre çalınmayan bir kamışın, tükürük yardımıyla ağız açılabilir veya hafif su damlatılarak da kamış üzerinde aynı işlem gerçekleştirilir. Eğer kamış çok ıslak ise baş kısmına takılan mandal yardımı ile bir süre kamışın ağzının kapanması sağlanabilir. Kamış, eğer icra için gerekli koşullarda olmazsa "duduk"tan çıkarılan ses istenilen tınıda olamaz.

.2.2.

Kıskaç:

Kıskaç

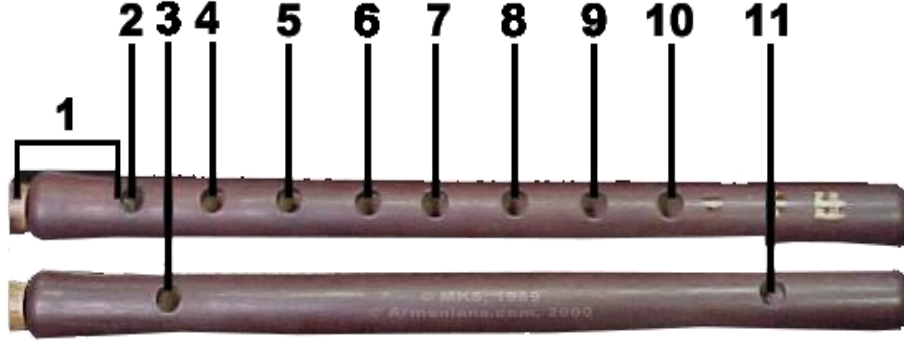
3.2.3. Gövde:

Pek çok ağaç türünden imal edilebilen duduk için en makbul olan ve bulunduğu coğrafi koşulların etkisi ile de şekillenen ağaç, kayısı ağacıdır. Gövde kısmı için gerekli olan kayısı ağacının en makbulü ise uzun yıllar

bekletilerek kurutulmuş olanıdır. “Duduk”un gövde uzunluğu 350-450 mm’dir.

(<http://www.minasovduduk.com/duduk/>)

3.2.4. Ağızlık :

Ağızlık, duduk icra edilmediği zamanlarda ağız kısmının hava alıp açık kalmaması için yapılan ve geliştirilen aparata verilen isimdir.

3.5. “Duduk”un Çalındığı Müzik Türleri:

Ermeni halkının kültürel yaşantısının ve sosyal kimliğinin vazgeçilmez parçası olan duduk, yüzyıllar boyunca resmi kurum ve kuruluşlarda, festivallerde, kutlamalarda, düğün ve derneklerde cenaze törenlerinde - hüznü icrasından ötürü- kullanılmıştır. Kültürel kazanımların ve birikimlerin sonucunda günümüze gelen duduk; akademik çalışmalarda ve geleneksel, kırsal kökenli müzikten profesyonel orkestralara kadar ustaca kullanılmıştır. “Duduk çalgısı ilk kez Hovhannes Lonesian tarafından Kafkaslarda Halk Çalgıları Orkestrasında orkestra sazı olarak kullanılmıştır”. (<http://www.minasovduduk.com/becoming-duduk-virtuoso-a-new-book-to-aid/>) Uzun soluklu olan çalışmalar neticesinde duduk repertuarının, klasik müzikten caz müziğine kadar etkisinin sürdürüldüğü görülmüştür. Günümüz duduk icracıları; Vivaldi, Bach, Mozart, Rachmaninov, Gershwin, gibi bestekârların yanı sıra Ermeni bestecilerin Khachaturian, Spendiaryov, Komitas, Narekatsi, Shnorali, Ekmalyan, Harutyunyan'ın eserlerini de ustaca sergilemektedirler. (<http://www.minasovduduk.com/becoming-duduk-virtuoso-a-new-book-to-aid/>)

3.6. Duduk Üstaları

Üflemeli çalgılar, her kişinin kendine ait rengini, dokusunu ve üslubunu ortaya koyan özellik taşıır. Bu sebeptendir ki her sanatçının özgün bakışı ve kendine has üslubu üfleme şekline yansır. Bu konuda kendini kanıtlayan virtüözler arasında bulunan, kendisine has stili ile farkındalık yaratan ve bütün dünyada tanınan Giorgi Milasov, duduk sanatçılarının içinde en önemlilerinden biridir. Ermeni halk ezgilerini çağdaş melodileri ve coğrafya türkülerini aktaran diğer önemli duduk üstatlarının bazıları ise şunlardır: Azerbaycan müzik yapısını ortaya koyan dönemin 2000 Yılında Gladyatör filminde duduk icra eden Djvan Gasparyan, dünyaca pek çok konserde ünlü sanatçılara eşlik eden Süren Asaduryan, Andranik Mesropian, Tigran Ayvazyan, Marinho Nobre, Alber Vardanyan, Artyom Badalyan, Hovhannes Ghazaryan, Sergev Karapetyan, Jordi Savall, Miko Abouaf, Shirak Shahrikian -Ermeni Halk Müziği icra eden Knar grubunun da kurucularındandır- ve Anadolu'da ustalıkla icra eden Ertan Tekin, Emre Sınanmış gibi sanatçılardır.

3.7. "Duduk" un Ses Alanı

Yaklaşık olarak 2 oktav ses alanına sahip olan bu çalgı kullanan icracıya ve icracının ustalığına göre kendisini ifade edebilmektedir.

3.8. Duduk Öğretim Yöntemleri

Duduk genellikle iki kişi tarafından icra edilir. Biri sürekli dem tutup kesintisiz olarak üflerken diğeri ezgiyi çalar. Duduk Öğretim metotları arasında Georgy Milasov'a ait Duduk Öğretim Metodu, Duduk Virtuoso ve Dave Tawfik'e ait The Armenian Duduk (Tam Bir Kılavuz) adlı kitaplar sayılabilir.

3.9. Duduk İcracısı Örneği: Georgy Minasov

Ermenistan Cumhuriyeti'nin usta duduk sanatkârı Georgi Minasyan (Minasov) 18 Temmuz 1933'te Ermenistan'da dünyaya gelmiştir. Azerbaycan Devlet Radyo ve Televizyonu Halk müziği orkestrasında solo icracı olarak bulunmuş ve Bakü Müzik Kolejinden mezun olmuştur. Duduk yapım ustası, oyuncu, öğretmen, müzik eğitimcisi olan Georgy; Ermenistan, Erivan'da *Dudukner Ensemble*'in kurucusudur.

Minasyan, Avrupa'nın doğusundan batısına, Orta Doğu'ya, Rusya'dan Kuzey Amerika'ya sesini duyurmuştur. 1983'te Ermenistan'ın Erivan kentine taşındı ve Gussan ve Halk Müziği Topluluğu'na katıldı. Usta icracı 2005 yılında Kiev Uluslararası Film Festivali Birincilik ödülünü hak etmiştir. Georgy Minasyan, Isabel Bayrakdaryan, Sarah Vaughan, Dizzy Gillespie, Sweets Edison, Ron Carter, Herbie Hancock, Tony Williams ve daha fazlası gibi sanatçılara eşlik etti.

Ustaca icra ettiği duduk çalgısının organolojik yapısını yeniden biçimlendiren ve çalgıya yaptığı eklemeler ile icrada büyük oranda kolaylık ve rahatlama sağlamıştır. Çalgı repertuvarını halk ezgileriyle oluşturduğu geleneksel icranın dışına taşıyarak duduk çalgısının yelpazesini genişletmiştir. Donanımlı bir sanat laboratuvarına sahip olan Georgy Minasov, *Duduk Metot ve Repertuvar* adlı kitabını uzun deneyimlerinin sonucunda çıkarmıştır. Dünya çapında yerel ve uluslararası bir performans sergileyen Georgy Minasov şu anda Erivan'daki R. Melikyan Müzik Koleji'nde duduk dersleri vermektedir.

(http://www.minasovduduk.com/georgy_minasyan/)

4. Balaban

4.1. Balaban ve Balaban Kelimesinin Tarihçesi

Azerbaycan halkının en kadim çalgılarından biri olan ve geçmişi M.Ö. 2-3 bin yıllarına kadar uzanan *balabanın* etimolojisi şu şekildedir: “bala” küçük; “ban” ise ses anlamına gelir. Balaban'ın ses yapısına uygun olarak bu kelimeler “küçük, hazin ses” anlamına gelir. Halen Azerbaycan'da “ban” kelimesi kullanılmaktadır. Örneğin; Türkiye'de ‘horoz öttü’ kelimesi Azerbaycan'da ‘horoz banladı’ kelimesiyle eş değerdedir. Bu konuda ‘Kitabi Dede Korkut’ destanında, Türkiye'de en eski kaynağın Maragalı Abdülkadir'in 1360–1435 ve 1611–1682 yıllarında yaşamış Evliya Çelebi'nin yazılarında bu tür kelimelere ulaşmak mümkündür. Bahaddin Ögel'in, Osmanlı Devletinde “balaban” ile ilgili şu bilgileri vermesi dikkat çekicidir ve Anadolu'da balabanın varlığını göstermesi bakımından önemlidir:

“İran Türkleri arasında da bu saz yaygındır. Evliya Çelebi, bu sazı orijinal balaban adıyla anmakta idi. Anlaşılan Osmanlı Devleti'ne İran Türkleri yolu ile Şiraz'dan gelmiş olmalıydı. Safevi sazı da olmalıdır: ‘Bu saz Şiraz'dan telif olup Osmanlı'da çoktur, ama zurna gibi kalaklı değildir.’ Evliya Çelebi böyle diyor ve balabanı zurnalar arasında sayıyordu.

Balaban, Farsça yüksek ses demektir. Ancak meylerin sesleri yüksek değil; pes ve kalındır. Büyük davullara da balaban denmiştir. Çünkü bunların sesleri boğuk ve çoktur.” (Ögel: 437)

Maragalı Abdülkadir'den iki asır sonra yaşamış olan Evliya Çelebi, *Seyahatname* adlı eserinde “Belban (veya balaban Türkmen kamışlı düdüğü) Şiraz'da icat edilmiştir, zurnadakine benzer kalağı yoktur. Türklerce çok kullanıldı 100 çalanı vardır.” şeklinde tanımlamıştır. (Karahasanoğlu 2002: 206)

4.2. Balabanın Yapısal Özellikleri

9-10 adet ses perdeli olanları Azerbaycan ve Türkistan'da kullanılmaktadır. Bir gövde ve ağız tarafına takılan ses çıkarıcı yassı kamış ağızlıktan ibarettir. Sesi mat ve hafiftir, sesi zayıf olduğu için daha çok kapalı mekânlarda ve oda toplantılarında çalınmaktadır. Kamış üzerindeki kıskaç sayesinde ses inceltirilip kalınlaştırılabilmektedir. Özel bir yöntemle yassılaştırılan kamış,

kıskaç ve gövdeden meydana gelir. Kıskaçın kamış üzerinde aşağı veya yukarı doğru itilmesiyle yaklaşık bir perdelik ses değişimi yapılabilmekte ve özelliği ile çalgı gruplarına hemen uyum sağlayabilmektedir.

Balaban 4 kısımdan meydana gelmektedir: *gövde, kamış, kıskaç ve ağızlık*. Kayısı (Azeri dilinde erik), ceviz, gürgen, abanoz, dut ve armut ağaçlarından el işlemeciliği ile açıldıktan sonra bitki yağları sürülerek uzun süre kurutulur. Fakat en verimli ses erik (kayısı) ağacından alınır. Balaban icracaları, kullandıkları tonlara göre akortlarını kendileri ayarlar.

4.2.1. Kamış:

Zarif, kadifemsi ve hazin bir sese sahip olan balabanın bu tınısı kamış(Azeri Türkçesinde kargı) ile sağlanmaktadır. Kamışın yapıldığı en iyi malzeme suda yetişmeyen ve güneşte kuruyan cinslerdir. Suda yetişen kamışlar öncelikle yaş olarak kesilir ve güneşte kurutulur. Kamışların en değerli cinsleri bal renginde olan kamışlardır. Kamışta dış çapın ve iç çapın arasındaki kalınlığın ince olması önemlidir.

4.2.2 Kıskaç:

Kıskaç, balaban çalgısının kamış kısmına takılan ve akort kontrolü için iki taraftan bağlanan, asma (üzüm) ağacından yapılan bir bölümdür. Ve "maşa" olarak da adlandırılabilir. (Sıkkaç olarak adlandırılır)

4.2.3. Gövde:

Balaban, gövdesinin ön tarafında 8 veya 9, arka tarafında ise 1 adet perde bulunur. Günümüz balabanlarında en makbul olanı 8 perdeli olan balabandır. Balaban çalgısının gövdesi; erik(kayısı) gül ağacı abanoz dut, ceviz, kayısı ve zerdali ağacından yapılabilir. Bu ağaçların içerisinde gövdenin en iyi yapı malzemesi kayısı ağacıdır. Gövde 28-32 cm uzunluğunda, 20-22 mm çapında ve gövdenin üst kısmı dairesel bir yapıdadır.

Deliklerin adları: İşlevsel olanlar: baş perde, şah perdesi, açık perde, ayak perde, arka taraf – arka perde Ses tonuna ait olanlar: segah perdesi 1, segah perdesi 2, mahur perdesi Akustik olan: alttaki – denge perdesidir.

4.2.4. Ağızlık:

Balaban icra edildikten sonra kamyş kısmının hava alıp, ağzının açılmaması için üst kısma takılan ek parçaya *ağızlık* denir. Ağızlık kısmına ayrıca "kalpakçık" da denilmektedir. Eski Azeri dilinde de pıtkal da denilir.(Bekirov görüşme kaydı ;2018)

4.3. Balabanın Çalındığı Müzik Türleri

Çok yönlü bir çalgı olan ve icra türlerine ve formlara göre geniş bir yaygınlık ve etki etki gösteren balaban, çeşitli orkestraların, toplulukların, bayram ve düğünlerin (toyların) vazgeçilmezi olmuştur. Anadolu coğrafyasında Iğdır, Kars, Ardahan gibi illerimizde de icra edilmektedir. Bulunduğu coğrafyada Tebriz, balaban icracılığı ve aşıklık geleneği bakımından önemli bir noktadır. Hatta, Tebriz Aşık Geleneğinde aşıkların yanında aşık sayısının yarısı kadar da kavalcı ve balabancılar bulunmaktadır. (Kafkasyalı 2009: 37)

Tebriz'deki aşıklar, balabancılar ve kavalcılar sanatlarını Tebriz'de Aşık Ayet Kamberi tarafından işletilen Elseven Aşıklar Kahvesi başta olmak üzere Aşık İsmail Kamberi Aşıklar Kahvesi, Gülistan Aşıklar Kahvesi, Hacı Rahim Sihanfenin Aşıklar Kahvesi ve Genceli Aşıklar Kahvesi'nde icra etmektedirler (Kafkasyalı 2009: 40)

Tebriz Aşık Geleneğinde sanatkarlar "Üçlük" adını verdikleri; saz, balaban ve kavaladan oluşan üç çalgı eşliğinde sanatlarını icra ederler. (Kafkasyalı 2009: 37)

Balaban ayrıca ozanların bulunduğu meşklerde eşlik ve solo olarak yer alır. Balaban icrasında; Mugamlar (Özellikle- Şüşter), Şarkılar (Sen Gelmez Oldun) ve Dans Modelleri maxnılar (Heyvagülü, Terekeme), Klasik Batı Müziği eserleri (F.Schubert-Serenat) seslendirilmektedir.

Balabanın "küçük, hazin ses" anlamına gelmesi şaşırtıcı değildir. Çünkü balaban çalgısı ile Azerbaycanlı besteciler tarafından bestelenen eserler, dinleyenlerine unutulmayacak bir iz bırakır. Üzeyir Hacıbeyli'nin "İkinci

Fantazi", Müslüm Magomayev'in "Azerbaycan Kırlarında" süiti, Hacı Hanmemmedov'un "Sinfonietta", Halil Caferov'un "dans süiti", Oktay Zülfigarov'un "Meçhul Asker Anısına" adlı eserleri balaban ile icra edilmiştir. Balaban, 1931 yılında Azerbaycan'da Halk Çalgı Aletleri Orkestrası oluşturulduğu günden bugüne kadar Azerbaycan Orkestrası'nda kullanılmaktadır.(İlk defa Üzeyir Hacıbeyov tarafından halk çalgı aletleri orkestrasına dahil edilmiştir.)

Balabanın sadece sanat alanında değil gündelik hayattaki kullanımıyla ilgili bir örnek dikkat çekicidir: Azeri sanatçı Hüseyinkulu Sarabski'ye göre avcılar balaban çalarak bıldırcınları çekerler ve onları daha kolay avlarmış. (Abdullayeva;2015) Bu örnek bize balabanın sesinin etkisini göstermesi bakımından önemlidir.

4.4. Balaban Üstatları

Azerbaycan halkı yöre müziği hazinesine birbirinden farklı, çalgılar kazandırmışlardır. Üflemeli çalgılar içinde yer alan ney, balaban, zurna, tulum, tütek gibi önemli halk çalgıları Azerbaycan sınırları içinde varlığını göstermiştir. İcat edilen bu çalgıları ustalık derecesinde icra eden ve yöre melodilerini aktarıcı mahiyette önemli sanatkârları da yetiştirmişlerdir. Bunlardan bazıları; XVI. yüzyılın ünlü icracıları arasında olan Esed Surnai ve Şah Mehemmed Surnai, Bahşeli Gülabi, Âşık Valeh Kerbalayi, Sefi Mehmed oğlunun (1729-1822) torunu Tarzen Kurban Pirimov'un babası Hasan Aliyev, Ali Kerimov, Şahali İsmailov, Mehdi Nezerli, Hasan Bahşali oğlu, Müseyib Abbasov, Hasret Hüseyinov, Alesker Askerov Aliş Gaytaranoğlu, Şahmurad Tahirov, İzzet Ali Zülfügarov, Hasanpaşa Rehmanov, Behruz Zeynalov, Agası Agasızade, Meherrem Mövsümov, Manaf Memmedov, Alicavat Cavadov, Eşref Eşrefzade, Mübariz Atayevi gibi önemli balaban üstatlarının yanı sıra günümüzde Nuran Bekirov, Hakim Abdulayev, Alihan Samedov, Şirzad Feteliyev gibi çok sayıda ünlü virtüöz sanatçıların olduğu bilinmektedir.

Türk Halk Müziğinde balaban sazını ise Ertan Tekin, Emre Sınanmış balabanı vb. sanatçılar ustalıkla icra etmektedir.

4.5. Balabanın Ses Alanı

Balabanın yaklaşık olarak 1,5 oktava yakın ses alanı vardır. Kromatik ses elde edebilmek için deliklerin yarım açılması ve dudakların yardımı gerekir. İcracı parmakları yarım açıp kapama dışında dudaklarını sıkarak veya gevşeterek kromatik sesin alınmasına yardımcı olur. Balaban icracılarının kullanılan müzik tonlarına göre akortlanmış balabanları vardır. Örneğin "si" kararda bir eseri icra ederken "si" kararda yapılmış bir balaban kullanılır. Bir orkestrada:

- Solo Balaban
- Dem Balaban

- Tenor Balaban
- Picoło Balaban
- Bas Balaban (Kalın Ses) kullanılır.

Çalgının ses alanı küçük oktavin “sol” sesinden ikinci oktavin “do” sesine kadar bir buçuk oktavı kapsar. Bu alandaki deneyimli icracılar, kamışı dudaklarıyla sıkma derecesini değiştirerek “re bemol”, “re”, (Bekirov:2018 Kişisel Görüşme) Balabanın ses düzümü diatoniktir. Ancak kromatik sesleri de icra etmek mümkündür.

4.6. Balaban Öğretim Yöntemleri

Balaban üzerine günümüze kadar birçok kitap yazılmıştır. Bunlardan ilki Azerbaycan’ın unutulmaz dahi bestecisi Üzeyir Hacıbeyov notalarına dayanarak S. Abdulselimova’nın yazdığı “balaban mektebi” (balaban okulu)’dir. Ayrıca bu kitapların bir kısmı da Rusça yazılmıştır. Ünlü sanatçı Alihan Samedov, “balabanın metodları” adlı ders kitabını yazmış, “balaban” isimli yedi albüm çıkarmıştır. Azerbaycan ve xarici ülke bestekarlarının eserleri balaban ve forte piyano için klavir adlı İlham Necefovun yazdığı önemli Balaban kitaplarındandır.

4.7. Balaban İcracısı Örneği: Shirzad Fataliyev

Shirzad Fataliyev, 1972 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Şamahı şehrinin Muganlı köyünde müzikle ilgilenen bir ailede doğmuştur. İlk musiki derslerini balaban icracısı olan Üstad Nizam Feteliyev’den alan Shirzad, sonraları diğer üstad sanatçıları da dinleyerek kendisini geliştirmiştir. 13 yaşlarında balaban, zurna, tütek çalmaya başlamıştır. Lisans Eğitimi ve Yüksek Lisans Eğitimi Azerbaycan Devlet Konservatuvarı’nda 2010-2017 yılları arasında tamamlamıştır. Birçok ülke ve şehirde (Londra, Paris, Üsküp, İzmir, Berlin, San-Petersburg, Fas, Kuveyt, Romanya, Avusturya, Fransa, Avustralya, Norveç) vb. birçok uluslararası festivale katılmıştır. 2005 yılında Japonya’da yapılan Expo Etkinliğine, 2007 yılında Oslo’da Altiplano Grubuna ve aynı yıl Norveç’te Carola Haggkvist Konserine, Suudi Arabistan Krallığı Sanat Günleri Etkinliğine, 2009 yılında Charlton Park Womad Festivali’ne, 2012’de Bakü’de yapılan Eurovision’a, 2013 Berlin’de Nevruz Festivali’ne ve aynı yıl Saint-Florent Orientales Festivali’ne, 2015 yılında Fransa’da yapılan Etno Caz Festivali’ne, Montreux’da Caz Festivali’ne katılmıştır.

Bu önemli festivaller dışında Karabağ Vakfı’nın Washington’daki “Azerbaycan Ritimleri” Konseri, Frankfurt’ta Alim Qasimov ile gerçekleştiği çeşitli konserleri, Semerkant’taki Şark turneleri yer aldığı diğer etkinlikler arasında sayılabilir.

Shirzad Fataliyev, bunun yanı sıra pek çok film müziğine balaban ve zurna çalgısı ile eşlik etmiştir. Anadolu coğrafyasında ise 2003 yılında Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuarı ve Ege Üniversitesi Sağlık Kültür ve Daire Başkanlığı'nın düzenlediği Kardeş Ezgiler Etkinliğinde *Xarı Bülbül Muğam Grubu* ile sahne almıştır. 2014 ve 2016 yıllarında Muğla Büyükşehir Belediyesi Zurna Festivali Etkinliğinde solo sahne almıştır ve bu festivalde "Beyaz Geceler" adlı ezgiyi zurnası ile icra etmiştir. Halen albümlerde, film müziklerinde, orkestralarda çalgılarını ustalıkla icra etmektedir.

8. Sonuç, Değerlendirme ve Öneriler

Müzik üzerine düşünülen ve geliştirilen politikaların geleneksel müzik kültürümüze yakın olması hedeflenmelidir. Çalışmalarda esas amaçlardan biri doğru icracıların ve doğru kaynakların saptanmasını sağlamak ve bunun paralelinde yol gösterici nitelikte olmasını hedeflemektir. Geleneksel çalgılarımızdan olan mey eğitiminde estetik ve kültürel işlevleri göz ardı etmemek gerekir. Ayrıca çalışmalarda kendi geleneksel sanatından uzaklaşmayan ve geleneksel topluma yabancı olmayan mey icracıları yetişmesine yardımcı olmak ve bu icracıların doğru kaynaklardan beslenerek dönemin virtüözlerinin tanınmasına yardımcı olmayı sağlamak esas alınmalıdır.

Müzik, ait olduğu coğrafyanın kültürel izlerini bizlere aktarmada en önemli araçtır. Sınırlarımızdan kıyılarımıza benzer özellik gösteren müzik sanatı çalgılarda da benzerlik göstermiş hatta yöre ezgileri ve icra biçiminde de ortaklıklar saptanmıştır. Bu çalışma ile üflemeli çalgılardan Anadolu'da "mey" in, Ermenistan'da "duduk" un ve Azerbaycan'da "balaban" ın yapısı ve ses özellikleri incelenmiş ve bu çalgıların önemli temsilcilerinden Binali Selman, Shirzad Fateliyev ve Giorgi Minasov'un hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde bu çalgılar arasındaki benzerlik ve farklılıkların bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür: Bu üç çalgının organolojik yapısından kaynaklanan perde yerleri sabittir ve değişmez. Ortalama 1,5 oktavlık ses alanına sahiptirler ve nefes çevirme tekniği üç çalgıda da kullanılır; duduk çalgısı daha buğulu, bas ve tok bir sese sahiptir, mey ise daha sızılıdır. Balaban daha tiz bir karakter gösterir. Meyde sib 2 perdesi kullanılmaktadır ve ara sesler de icra edilebilir. Duduk ve balaban çalgılarında göçürme kolayca yapılabilir mey için bu çok uygun değildir. Bu sebepten öneri olarak şunlar söylenebilir: Mey çalgısının fiziksel yapısını değiştirerek (boyunun uzatılması ve üzerine bir perde açılması suretiyle) ses alanını 1 ses artırmak mümkün olabilir. Ancak balaban ve duduk evrensel sazlarla beraber uluslararası nitelikte ezgilerde kendisini ifade edebilirken mey bu konuda yurdumuzda bile tanınmaz haldedir. Bu sebepten meyi yurt içinde saz eşlikli, yurt dışında piyano eşlikli metotlar ve etütler hazırlanmalı ve doğru kişiler tarafından icra edilip tanıtılmalıdır.

Bu üç çalgı kendi yörelerinde vazgeçilmez niteliktedir. Üçünün de örnek olarak verdiğimiz sanatçıları ilk defa bir makalede incelenmiş ve bir araya gelmiştir. Söz konusu sanatçıların çalışma disiplinleri farklıdır. Her biri kendi yörelerinde önemli işlere imza atmışlardır. Bu sanatçılarla ilgili bilimsel çalışmaların artırılması gerekmektedir.

Kaynakça / Reference

Meydan Larousse (1988), Meydan Yayınevi, İstanbul, s. 696
Gazmihal, Mahmud Rağıp (1975); "Türk Nefesli Çalgıları", Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, Ankara. (Gazmihal 1975)

Kaçmaz, Gürkan (2006), Nefesli Halk Çalgılarımızdan "Mey" in Enstrumantasyonu, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. (Kaçmaz 2006)
Say, Ahmet (2004), Müzik Sözlüğü, Müzik Ansiklopedisi Yayınları. (Say 2004)

Sever Mustafa, "Toplumsal Bellek ve Geleneksel Eylem Bağlamında Bir Sözel Tarih Metninin Değerlendirilmesi" Millî Folklor, 2008, Yıl 20, Sayı:77. (Sever 2008)

Şenel, Süleyman (2005): "'Mey-Balaban-Duduk' ve 'Sarı Gelin Türküsü' Hakkında Süleyman Şenel ile Bir Röportaj", Röportaj Samil Kucur, <http://www.turkuler.com/yazi/meybalaban.asp>, Aralık. (Şenel 2005)

Tarlabaşı, B.(1984). "Öz Çalgımız Kaval", Günlük Ticaret Gazetesi Tesisleri, İstanbul, s. 21)
Karahasanoğlu Ata, Songül (1996); "Mey ve Metodu", İnkılap Kitabevi, İstanbul. (Karahasanoğlu 1996)

Karahasanoğlu Ata, Songül (2002); "Mey Gövde ve Kamış Yapımı", Folklor/ Edebiyat Dergisi, Cilt VIII, Sayı: XXXII. (Karahasanoğlu 2002)

Yahya Kaçar, Gülçin (2012); Türk Müsiki Üzerinde Görüşler (Analiz ve Yorumlar), Maya Akademi Yay., Ankara. (Yahya Kaçar: 2012)

Florida State Universitycollege Of Music Makale The Music That Shaped A Nation:The Role Of Folk Music, The Duduk, And Clarinet In The Works Of Contemporary Armenian Composers Aram Khachaturian And Vache Sharafyanbyanastasia Christofakis)

<http://www.bayburtpostasi.com.tr/kultur-sanat/bu-dunyadan-binali-selman-geci-h6108.html>, Erişim Tarihi: 14.03.2018

<http://www.bayburtpostasi.com.tr/kultur-sanat/bu-dunyadan-binali-selman-geci-h6108.html>, Erişim Tarihi: 14.03.2018

<http://mey.gen.tr/Mey/Tr/anasayfa.htm>, Erişim Tarihi: 14.03.2018

<http://neyzenahmetkaya.com/wp-content/uploads/MEY-%C3%96L%C3%87%C3%9CLER%C4%B0.jpg>

<http://www.minasovduduk.com/becoming-duduk-virtuoso-a-new-book-to-aid/>

<https://sabankurt.com/duduk-mey-balaban-uclusu/>

<http://www.mey.gen.tr/Mey/Tr/linkler.htm>

<http://www.mey.gen.tr/Mey/Tr/linkler.htm>

<http://arthurgrigoryan.com/>

(<https://sabankurt.com/duduk-mey-balaban-uclusu/>)

